

mgr Marek Krzyżanowski

nauczyciel mianowany

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Lublinie

Działalność oddziału por. Jana Leonowicza "Burta" w latach 1944-1951

W tym roku po raz kolejny obchodzimy Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Kontynuując cykl poświęcony „żołnierzom wyklętym walczącym z władzą komunistyczną na Lubelszczyźnie w latach 1944-1956 chciałbym zaprezentować poniższy artykuł.

Przedstawiam w nim sylwetkę por. Jana Leonowicza ps. „Burta” i jego oddziału walczącego na Zamojszczyźnie w latach 1944-1951.

Jan Leonowicz urodził się 15 stycznia 1912 r. w majątku Żabcze, gm. Poturzyn, pow. Tomaszów Lubelski, w rodzinie ziemiańskiej Mariana i Anastazji z d. Jurczak, jako jeden z dziesięciorga rodzeństwa. Ojciec był leśniczym, dziadek powstańcem styczniowym.

Rodzina Leonowiczów – po konfiskacie dwóch majątków – Leonowicze i Konstantynówka, znajdujących się w 1863 roku między Nieświeżem a Kleckiem, bardzo zubożała i w poszukiwaniu pracy rozproszyła się po Polsce, by w końcu osiąść na stałe w gminie Poturzyn.

Tradycje niepodległościowe i patriotyczne były kultywowane i przekazywane następnemu pokoleniu przez cały ten trudny okres. Między rokiem 1918 a 1920 przemieściło się przez Poturzyn moc legionistów, a dom Leonowiczów gościł, między innymi, płk. Prażmowskiego-Belinę, mjr. Orlicz-Dreszera, kpt. Leopolda Lis-Kulę. W takiej to patriotycznej atmosferze wychowywany był przyszły „Burta”.

Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę w gimnazjum, a po jego ukończeniu odbywał służbę wojskową w 2. Pułku Strzelców Konnych w Hrubieszowie.

We wrześniu 1939 r. walczył w szeregach macierzystej jednostki (2. Pułk Strzelców Konnych), ranny przez szrapnel w nogi i twarz, powrócił z frontu w październiku 1939 r.

Wstąpił do Służby Zwycięstwu Polsce. 25 grudnia 1939 r. wziął udział w rozbiciu posterunku granatowej policji w okolicach Łaszczowa.

W 1940 r. aresztowany przez policję ukraińską w Poturzynie, został zwolniony dzięki staraniom ojca.

Prawdopodobnie od 1942 r. dowódca sekcji szturmowej „Poturzyn” (jednej z dziewięciu grup bojowych) odcinka „Wschód” Obwodu AK Tomaszów Lubelski. 1 marca 1943 r. wziął udział w akcji na posterunek policji ukraińskiej w Poturzynie, w trakcie której placówkę tę rozbito, zabijając sześciu Ukraińców (w tym dwóch komendantów posterunków w Telatynie i Poturzynie) oraz komisarycznego wójta gminy Poturzyn.

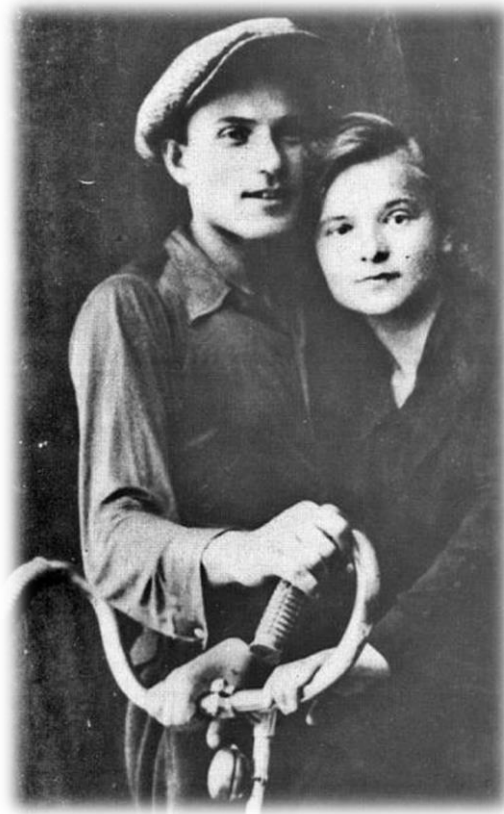
Na przełomie 1943/1944 przebywał w sztabie obwodu znajdującym się na skraju Puszczy Solskiej, w pobliżu leśniczówki Rebizanty nad Tanwią.

W 1944 r. żołnierz „Kompanii Leśnej” ppor. rez. Witolda Kopia, a także dowódca jednego z patroli plutonu lotnego żandarmerii polowej sierż. rez. Wacława Kaszuckiego.

W ostatnich dniach lutego w Poturzynie oraz 5 i 9 kwietnia 1944 r. na odcinku Podlodów – Żerniki – Rokitno, w rejonie Sieniatynia i Posadowa, brał udział w walkach przeciwko Ukraińskiej Narodowej Samoobronie (UNS) i Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA).

Od wiosny 1944 r. służył jako zwiadowca w dowodzonej przez sierż. Andrzeja Dżygałę „Kompanii Żelaznej”. Podczas operacji „Sturmwind II” razem z kilkoma partyzantami przebił się przez trzy pierścienie niemieckiej obławy.

W ramach akcji „Burza” znalazł się w szeregach odtwarzanego przez Inspektorat Zamość 9. pp AK.

Jan Leonowicz z żoną Marią z d. Lanckorońską
(1937)

Po wkroczeniu wojsk radzieckich nie złożył broni. Od grudnia 1944 r. służył jako pchor., następnie (na przełomie maja i czerwca 1945) został awansowany do stopnia chorążego. Działał jako oficer broni w strukturach Obwodu Tomaszów Lubelski, Inspektoratu Zamość AK-DSZ-WiN.

Wiosną 1945 r. zorganizował grupę lotną w sile ok. 20-30 żołnierzy, która operowała w północnej części pow. Tomaszów. W tym czasie stoczył m.in. potyczkę ze 120-osobowym oddziałem NKWD, z którego wyszedł bez większych strat (jeden zabity), zmuszając enkawudzistów do wycofania. Oddział przetrwał do końca czerwca 1945 r.

Oddział Jana Leonowicza ps. „Burta” został reaktywowany w czerwcu 1945 r. W jego skład weszli żołnierze „Kompanii Żelaznej”, która rozwiązała się w czerwcu 1944 r. Po fali silnych represji władz sowieckich oddział wznowił działalność. Od momentu utworzenia oddziału w jego skład wchodziło 9 osób: Stanisław Sobieszcański, Jan Olszewski „Liść”, Adolf Gardziola „Dzik”, Czesław Filipowicz „Kowal”, Edward Samiec „Paź”. Do oddziału dołączyło również 6 żołnierzy kawalerii, którzy zdezerterowali z jednostki stacjonującej w rejonie Bukowca. W tym okresie oddział zajmował się głównie rozbieraniem posterunków Milicji Obywatelskiej (MO) i funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa (UB) na terenie powiatów: biłgorajskiego, hrubieszowskiego, tomaszowskiego i zamojskiego.

W czerwcu 1945 r. NKWD przy wsparciu policji ukraińskiej przeprowadziło obławę. W jej wyniku oddział „Burty” wycofał się z Kmiczyna do Starej Wsi. W trakcie odwrotu oddział stoczył liczne walki z policją ukraińską w Posadowie, Żulicach, Kmiczynie i Dutowie, w których poległ Czesław Filipowicz „Kowal”. Oddział stoczył również potyczkę z oddziałem kawalerii koło Józefówki w celu odbicia aresztowanych żołnierzy AK. W trakcie potyczki zginął por. Eugeniusz Sioma ps. „Lech”, a Zenon Macała i Zygmunt Wiśniewski zostali ranni.

Oddział „Burty” wycofał się na okres dwóch tygodni do Oseredka, Suśca i Koszeli. Po powrocie do Kmiczyna nastąpiło ogłoszenie amnestii, w wyniku której część oddziału ujawniła się, a część ukrywała się u rodziny lub znajomych. Po ogłoszeniu amnestii „Burta” wraz z „Paziem”

(Edward Samiec) i „Zbyskiem” (Zbigniew Starak) przebywali na kwaterach w Tyszowcach, Łaszczowie, Wasylowie, Dąbrowie, Witkowie i Warężu. W tym okresie przy wsparciu byłych żołnierzy AK rozbroili posterunek MO w Łykoszynie i posterunek Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO) w Zimnem zdobywając kilka sztuk broni. Inną formą działalności była propaganda i hamowanie rozwoju struktur Polskiej Partii Robotniczej (PPR) w terenie.

Aktywna działalność władz bezpieczeństwa doprowadziła w czerwcu 1946 r. do wzrostu liczebności oddziału. Do oddziału „Burty” dołączyli: Stanisław Samiec „Pasek”, Władysław Kwiatkowski, Władysław Sapa, Stanisław Woch, Stanisław Lach, Władysław Kozłowski, Piotr Kryszczak. Zginął Adolf Gardzioła „Dzik”. W tym okresie oddział „Burty” dokonał kilku akcji, m. in. 31 maja 1946 r. zlikwidowano w Kmiczynie gm. Łaszczów przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej w Tomaszowie Wincentego Umera.

4 czerwca 1946 r. dokonano napadu na samochód wiozący materiały pędne w rejonie Wólka Pukarzowska - Łuszczów. Jesienią 1946 r. zlikwidowano w Tyszowcach Jana Nowosada i Romana Loda.

W lutym 1947 r. władze ogłosiły amnestię. W jej wyniku działalność zbrojna oddziału zanikła. Wszyscy członkowie oddziału za wyjątkiem „Burty” i „Paska” ujawnili się. „Burta” i „Pasek” w tym czasie ukrywali się na kwaterach w Dąbrowie, Witkowie, Starej Wsi i Kolonii Wereszyn.

Po amnestii „Burta” i „Pasek” kontynuowali swoją działalność. W lutym 1947 r. dokonali kilku napadów rabunkowych na gospodarzy w Kłątwach gm. Tyszowce, Łaszczowie i Pawłówce gm. Rachanie – zarekwirowali konie, świnie, garderobę i 3 odbiorniki radiowe. Jednocześnie likwidowali działaczy komunistycznych i funkcjonariuszy ORMO na terenie powiatów biłgorajskiego, hrubieszowskiego, tomaszowskiego i zamojskiego.

25 września 1947 r. dokonali rekwizycji w domu Komendanta Powiatowego MO w Majdanie Sopockim.

13 listopada 1947 r. dokonali likwidacji działacza PPR Józefa Pietryna w Maziałach.

5 grudnia 1947 r. dokonali rekwizycji 230 000 zł w domu wójta gminy Telatyn Andrzeja Radomskiego.

Od marca 1948 r. do oddziału dołączył Jan Turzyniecki ps. Mogiłka. W marcu 1948 r. oddział dokonał napadów na Onufrego Dziubaka w Wasylowie gm. Tarnawatka i Alfonsa Bajkowskiego w Nadolcach gm. Łaszczów.

4.04.1948 r. oddział dokonał likwidacji agenta UB Stanisława Guziny w Witkowie. Kilka dni później 11 kwietnia 1948 r. dokonali rekwizycji w tartaku w Suścu, a 16 kwietnia 1948 r. w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Kuńkach, gdzie zarekwirowali towary i gotówkę na sumę 18 000 zł.

4 maja 1948 r. dokonali napadu na Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska”, w Suścu gdzie zarekwirowali gotówkę i towary na sumę 29 800 zł. Następnie zarekwirowali gotówkę, listy wartościowe i znaczki na sumę 6200 zł. Po dokonanych akcjach oddział „Burty” wycofał się do lasu ulowskiego, a stamtąd do kwater w Kolonii Przycinka i Kolonii Nadolec.

Na podstawie informacji Wacława Bąka oddział przeprowadził rekwizycję 70 000 zł u sołtysa Kolonii Moratyn gm. Łaszczów. Po akcji oddział wycofał się przez Mikulin, Dobuzek i Wólkę gm. Dołhobyczów do lasu poturzyńskiego.

Następnie oddział podjął nieudaną próbę zdobycia posterunku MO w Poturzynie, a potem wobec niewykonania zadania dokonał rekwizycji w budynku Urzędu Gminy. Po wykonanej akcji oddział wycofał się do Łaszczowa, a stamtąd do Kolonii Radków i Kolonii Nowosiółki gm. Telatyn. Oddział przebywał również w tym okresie w lesie posadowskim, Żernikach, Kolonii Hubinek. Potem oddział udał się do lasu ulowskiego i Puszczy Solskiej.

Następnie „Burta” udał się na spotkanie z komendantem obwodu Tomaszów „Wrzosem” (Stefan Kobos), na którym ustalono plan działań mający na celu likwidację aktywu partyjnego i rozbrojenie ORMO na terenie Zamojszczyzny.

Po powrocie „Burty” do oddziału dołączyło 2 nowych ludzi - Stanisław Babiak i „Kazimierz” (NN). W tym okresie oddział dokonał kilku akcji likwidacyjnych i rekwizycyjnych. 6 czerwca 1948 r. dokonał napadu na Józefa Strumidłę w Rudzie Żelaznej gm. Majdan Górny – zdobyto odzież i 30 000 zł. Podobnych napadów dokonano w Kolonii Moratyń, Suścu i Józefówce.

11 lipca 1948 r. zlikwidowano komendanta posterunku MO w Rachaniach Zygmunta Bielaka.

23 października 1948 r. oddział „Burty” dokonał napadu na Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska”, agencję pocztową i stację kolejową w Suścu. Zdobyto 90000 zł. Podobną akcją wykonano w Długim Kącie. Zarekwirowano tam 200000 zł ze skupu trzody chlewnej. Po wykonanej akcji oddział wycofał się do bunkra w rejonie Sowieckiej Góry. W tym czasie dołączył do oddziału Stanisław Romańczuk ps. Dowejko.

W trakcie pobytu w bunkrze oddział wykonał kilka akcji. 4 stycznia 1949 r. wykonano w Rybnicy gm. Majdan Sopocki wyrok na konfidentce UB Eufrozynie Czarnej. 30 stycznia 1949 r. rozbroił członka ORMO Stanisława Basiaka w Świdach gm. Pasieki. Zdobyto 1 kbk i 1 ppsz. 9 lutego 1949 r. oddział dokonał napadu na spółdzielnię w Gródku gm. Jarczów. W trakcie pobytu w bunkrze oddział został zmuszony do wycofania się na wschód w związku z obławą oddziału Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW). Oddział wznowił działalność wiosną 1949 r.

W kwietniu 1949 r. oddział zlikwidował w Witkowie członka PPR, ukarał chłostą organizatorów pochodu 1-majowego w Czartowcu, a także zlikwidował wójta gminy Telatyn Władysława Ślęzaka. Po wykonaniu akcji oddział wycofał się do Puszczy Solskiej, gdzie wykonał

wyrok na byłym członku oddziału Adamie Foruncu za morderstwo i rabunek 700000 zł.

Następnie oddział wycofał się do Tyszowiec, gdzie rozdzielił się. „Dowejko” opuścił oddział w rejonie Łaszczowa, natomiast „Burta”, „Mogiłka” i „Pasek” udali się do lasu Sobolewskiego i Łaszczowa, skąd „Burta” udał się na spotkanie z „Jarem” (Marian Pilarski). Po dołączeniu Franciszka Lala ps. „Słowik” oddział 12 lipca 1949 r. zlikwidował wójta Majdanu Sopockiego Andrzeja Wrębiaka.

Kilka tygodni później oddział dokonał napadu na Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” w Stanisławowie, gdzie zdobyto towary i gotówkę na sumę 178300 zł. Podobne akcje przeprowadzono 17 listopada 1949 r. w Podhorcach, gdzie w wyniku akcji na Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” i agencję pocztową zdobyto towary i gotówkę w wysokości 162200 zł, także 20 grudnia 1949 r. oddział wykonał podobną akcję w Górecku gdzie zdobyto towary i gotówkę za sumę 142 850 zł.

Po wykonaniu tych akcji oddział rozdzielił się. „Burta” i „Mogiłka” udali się do Czartowca, a „Pasek”, „Dowejko” i „Słowik” udali się do Witkowa i schronili się w bunkrze, a następnie na kwaterze u Edwarda Kłokowa w Kolonii Smoligów, gdzie dołączył do nich „Mogiłka”.

W tym czasie doszło do obławy KBW. „Mogiłka” wraz z trzema ludźmi wycofał się do lasu, a stamtąd do Małkowa. Następnie 4-osobowa grupa wycofała się do lasu Mireckiego i Starej Wsi, a potem udała się do Tuczap i Nabroża. „Mogiłka” po zakończeniu obławy spotkał się z „Paskiem” w Kolonii Dutów i z „Burtą” w Żernikach. „Słowik” uciekł z obławy do Przewodowa, a stamtąd do Machnówka, gdzie został zastrzelony przez komendanta posterunku MO Przybika.

W styczniu 1950 r. oddział zwiększył swoją liczebność co doprowadziło do rozbudowy oddziału na 4 plutony. W skład oddziału weszli: Bolesław Ozóg „Orzeł”, Edward Skalski „Skalny” i Czesław Skrobana „Sobota”. Dowódcami plutonów byli: 1 - „Pasek”, 2 - „Mogiłka”, 3 - „Orzeł”, 4 - „Motylewski” (Antoni Maryńczak).

27 stycznia 1950 r. oddział dokonał napadu na Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” w Nedeżowie, gdzie zarekwirował gotówkę i towary na sumę 219 650 zł.

W kwietniu oddział dokonał napadu na spółdzielnię w Suścu, gdzie zarekwirował towary i gotówkę na sumę 169 800 zł. W tym samym czasie oddział rozbroił posterunek MO w Dyniskach oraz ukarał chłostą członka ORMO Władysława Lutego i Marię Stalmach oraz sołtysa Kazimierza Kusiaka, któremu zabrano papierosy i cegiełki ze składek na Dom Partii. Po wykonaniu akcji oddział wycofał się na kwatery w Nowej Wsi, Kolonii Podlodów oraz Wierszczycy.

W lipcu 1950 r. oddział dokonał akcji na spółdzielnię w Rudzie Żelaznej, gdzie zarekwirowano towary oraz gotówkę w wysokości 30 000 zł. Rozbito również pocztę i posterunek MO.

17 sierpnia 1950 r. oddział dokonał napadu na spółdzielnię i agencję pocztową w Rudzie Różanieckiej, gdzie zdobyto towary i gotówkę na sumę 833 600 zł.

Następnie oddział przeprowadził akcję przeciwko działaczom PPR. 7 września 1950 r. w Gródku ukarano chłostą Tomasza Witkowskiego i Zofię Ćwik. Tego samego dnia ukarano chłostą sołtysa wsi Gródek Szałyńskiego i wsi Sowiniec Bieleckiego.

26 września 1950 r. oddział dokonał napadu na sklep, gospodę, ośrodek wypoczynkowy PKP oraz kasjera stacji kolejowej w Suścu. Zarekwirowano towary i żywność na sumę 239 600 zł.

28 września 1950 r. oddział dokonał napadu na samochód na trasie Tomaszów - Łaszczów przewożący pieniądze. W jego wyniku zdobyto 4 mln zł. W tym czasie do oddziału dołączyli Jerzy Sikora i Gustaw Dziuba - dezertery z WP. Po akcji grupa „Mogiłki” wycofała się do lasów ulowskich, gdzie nastąpiło połączenie z resztą oddziału. Cały oddział wycofał się przez Nowiny, Długi Kąt do Puszczy Solskiej.

Oddział ponownie podzielił się na dwie grupy. „Mogiłka”, Gustaw Dziuba, Jerzy Sikora, Bolesław Ozóg, Tadeusz Swatowski odeszli do Podhorców, a Czesław Skrobań, Edward Skalski, Antoni Dziuba i Stanisław

Samiec pozostali w grupie „Burty”. Grupa „Mogiłki” udała się do Bukowca, gdzie dołączył Bronisław Pituła „Ojciec”. Następnie grupa „Mogiłki” rozdzieliła się. „Mogiłka” wraz z Jerzym Sikorą i Czesławem Dziubą udali się do Wierszycy, a Bolesław Ozóg, Tadeusz Swatowski i Bronisław Pituła udali się do Woźuczyna.

W grudniu 1950 r. „Mogiłka” spotkał się z „Burta”, który odszedł w lasy tomaszowskie. Po odejściu „Burty” 15 grudnia 1950 r. doszło do potyczki z KBW w Oseredku, w wyniku której zginął „Skalny”, a „Pasek” został ranny. „Burta” pozostawił „Paska” i „Sobotę” w Podhorcach, a sam udał się do Wierszycy, gdzie uzyskał informacje o agencie UB Antonim Dziubie.

W tym samym czasie KBW podjęło obławę w Podhorcach i Wierszycy. Grupa „Mogiłki” wycofała się do lasu, a następnie przebywała na kwaterach w Nowej Wsi, Gródku, Kolonii Podlodów, Rokitnie, Dobużku, Kraczówce i innych wsiach. Po zakończeniu obławy oddział połączył się w Wierszycy.

Po krótkim pobycie nastąpił podział oddziału. Grupa złożona z „Orła - Jaskółki”, „Ojca” i Tadeusza Swatowskiego udała się na północ. Grupa złożona z „Paska” i „Soboty” udała się na wschód. Natomiast „Burta” z „Mogiłką” udali się do Steniatynia i Kolonii Nadolce. Stamtąd „Burta” udał się do Puszczy po radiostację, skąd udał się na spotkanie z inspektorem „Jarem” do Nowin. W drodze na spotkanie „Burta” zginął w zasadzce UB w Nowinach 9 lutego 1951 r.

Po śmierci „Burty” dowództwo nad oddziałem objął Jan Turzyniecki „Mogiłka”. Oddział kontynuował swoją działalność do 11 października 1953 roku, gdy zostali aresztowani ostatni członkowie oddziału, Stanisław Rogowski i Jan Turzyniecki.

Bibliografia

1. Por. Jan Leonowicz „Burta” (1912-1951) : Cz. 1-2 [Dostęp 06.03.2014] Dostępny w Internecie // W: <http://podziemiebrojne.blox.pl>
2. Krzyżanowski Marek
Działalność organizacji „Wolność i Niezawisłość” na Lubelszczyźnie w latach 1944-1956, s. 66-68, 79-86. Praca magisterska napisana na seminarium u prof. Ryszarda Bendera na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL.